

Uczeń z autyzmem i zespołem Aspergera.

Informacje dla nauczycieli i opiekunów.

Wstęp

Autyzm i zespół Aspergera należą do całościowych zaburzeń neurorozwojowych. Zaburzenia te obejmują wiele obszarów rozwoju dziecka i jego funkcjonowania. Objawy dotyczą zaburzeń w interakcji społecznych, zaburzeń porozumiewania oraz występowania powtarzających się, stereotypowych wzorców zachowań, aktywności i zainteresowań. Zespół Aspergera jest zaliczany do łagodniejszej formy zaburzenia rozwoju. Autyzm może

występować w różnych formach od łagodnej(przypominającej zespół Aspergera) do głębokiej (brak kontaktu z otoczeniem, stała opieka). Główną przyczyną problemów w interakcjach społecznych dzieci z całościowymi zaburzeniami rozwoju jest brak zdolności rozpoznawania i odczuwania stanów innych ludzi. Dzieci te nie potrafią odnaleźć się w sytuacjach społecznych, mają trudność w dostrzeganiu związków przyczynowo-skutkowych danych sytuacji oraz występowaniem owych zachowań jednostek. Dzieci z całościowym zaburzeniem rozwoju nie posiadają gotowości by dzielić się swoimi przeżyciami, odczuciami i uczuciami. Często nie zwracają uwagi na innych i zachowują się w sposób dla kogoś przykry, mimo, że nie miały takich zamiarów. Trudnościami w funkcjonowaniu umysłu dzieci z całościowym zaburzeniem rozwoju są: częściowe postrzeganie świata, skupianie się na szczegółach, spore problemy w dokonaniu uogólnień, problemy funkcji wychowawczych(planowanie, tworzenie, inicjowanie i podtrzymywanie działań, które mają na celu osiągnięcie danego działania). Skutkiem zaburzeń jest impulsywność, brak hamowania reakcji, zachowanie zdeterminowane przez bodziec, niezdolność do wykonywania złożonych zadań bez podpowiedzi, skłonność do powtarzania tych samych działań, stereotypowe sztywne wzorce zachowań i zaburzenia odbioru bodźców (nadwrażliwość bądź zmniejszona wrażliwość).

Autyzm dziecięcy-rozpoznanie i terapia

Bardzo ważnym elementem jest wczesne postawienie diagnozy w celu poprawy funkcjonowania rozwoju dziecka. Podjęcie wczesnej, wielokierunkowej terapii skutkuje znaczną poprawą funkcjonowania i aktywności dziecka.

Autyzm-objawy

W większości przypadków pierwsze symptomy można zauważyć u dzieci do 1-ego roku życia, u dzieci z autyzmem typowym objawy pojawiają się do 3-ego roku życia.

Zachowania wskazujące objawy autyzmu:

- stereotypowe zabawy i zainteresowania,
- brak rozwoju mowy,
- stereotypie ruchowe, czyli powtarzające się (kołysanie się, podskakiwanie, kręcenie i kiwanie głową, uderzanie w dłonie itp.),
- brak reakcji na swoje imię,
- brak zainteresowania nawiązywania kontaktów z innymi, izolowanie się,
- brak zdolności rozumienia potrzeb i uczuć rówieśników, zachowań nieadekwatnych do sytuacji,
- nie branie pod uwagę panujących zasad i norm, postępowanie według własnych pragnień,

- złe reagowanie na zmiany w otoczeniu, w codziennych aktywnościach, bardzo często stawianie oporu wszystkim “nowym” zmianom
- zajmowanie się swoimi zainteresowaniami, rozmowa sama ze sobą,
- posiadanie sporych trudności w komunikacjach społecznych, brak zdolności nawiązania i podtrzymania kontaktów społecznych,
- słabe zainteresowanie zabawami rówieśników.

Bardzo często rodzice sami nie zauważają symptomów i dostosowują się do zachowania, rytuałów i potrzeb dziecka. Tutaj pomocni okazują się pedagodzy w przedszkolu czy szkole, którzy te symptomy zauważają i ukierunkowują rodziców w dalszym procesie.

Funkcjonowanie dziecka z autyzmem w wieku szkolnym

W okresie szkolnym nadal utrzymują się zaburzenia w kontaktach, trudności w porozumiewaniu się, stereotypie ruchowe oraz związane z zainteresowaniami. Dzieci te lepiej się czują, gdy mają stały plan dnia, gdy wiedzą co po czym następuje i kiedy się to dzieje.

Często dzieci z autyzmem mają dobrą lub ponadprzeciętną pamięć mechaniczną, ale także zdolności wzrokowo-przestrzenne. Zdarzają się dzieci z wybiórczymi umiejętnościami plastycznymi, muzycznymi, matematycznymi oraz dzieci, które szybko opanowują techniki czytania. U dzieci o ilorazie inteligencji w normie, zaburzona jest zdolność myślenia abstrakcyjnego, a także rozumienia słów i wypowiedzi. Podczas wchodzenia w fazę rozwoju dorastania są bardziej zaabsorbowane rówieśnikami, mają większą chęć nawiązywania kontaktów społecznych z osobami o podobnych zainteresowaniach. W tym momencie wiele dzieci z autyzmem zauważa swoją odmienność i pojawiające się trudności. Mają problem z dostosowaniem się do obowiązujących zasad panujących w grupach młodzieżowych (slang młodzieżowy, sposób ubierania, aktywności czy zainteresowania). W wieku dorastania, dzieciom z autyzmem bardzo ciężko jest powstrzymać stereotypie ruchowe, które bardzo często pojawiają się niespodziewanie, bądź w wyniku stresu.

ZESPÓŁ ASPERGERA

Zespół Aspergera jest zaliczany do najłagodniejszej formy całościowych zaburzeń rozwoju. W szkołach ogólnodostępnych coraz częściej pojawiają się dzieci z zdiagnozowanym zespołem Aspergera. Rówieśnicy widzący, że dzieci z zespołem Aspergera mają trudności w funkcjonowaniu w kontaktach społecznych, ale także pojawiające się trudności z programem nauczania, często ich nie akceptują. Dzieci z zespołem Aspergera wyróżnia:

- rozwój poznawczy w granicach normy,
- w zasadzie prawidłowy rozwój mowy,
- zamiłowanie do zachowania rutyny i rytuałów,
- ograniczone zainteresowania i aktywność,

- często występująca niezgrabność ruchowa,
- zaburzony rozwój umiejętności społecznych.

We wczesnym etapie dzieciństwa, w sytuacji gdy nie oczekuje się od dziecka żadnych kontaktów społecznych, trudności te mogą zostać niedostrzeżone. Rozpoznaje się je po 5 roku życia, ale częściej w wieku 8-12 lat. U dzieci z wyższym poziomem inteligencji, symptomy te można zauważyć później, zazwyczaj w okresie dorastania. U dziecka z zespołem Aspergera są widoczne zaburzenia w sferze kontaktów społecznych, interpersonalnych. Często zachowania te są odbierane jako niewłaściwe i określane jako wynik złego zachowania. Jednak u dzieci z zespołem Aspergera występują deficyty w obszarze rozumienia norm i zasad, rozumienia sytuacji społecznych, uczuć i innych działań wynikających z funkcjonowaniem mózgu.

Zachowania, wskazujące na zespół Aspergera:

Kontakty społeczne

Dziecko nie jest zainteresowane kontaktami koleżeńskimi, unika ich, albo przejawia kontakty w sposób nieumiejętny. Można u nich zauważyć nieprawidłowe interpretowanie sygnałów społecznych, zdolność rozumienia co wypada, a co nie, brak zachowania dystansu między rozmówcą (za blisko bądź daleko, odwrócone tyłem, zwrócone bokiem, naruszające przestrzeń osobistą. Podczas rozmowy dziecko często wraca do interesujących go tematów, nie uwzględniając potrzeb drugiej osoby. Dzieci z zespołem Aspergera powinny być nauczone zasad funkcjonowania w społeczeństwie. Problemem w kontaktach społecznych może być nadmierna prawdomówność, bezpośredniość, nie zwracanie uwagi na uczucia innych, np. bez zastanowienia i oporów mówią, że ktoś ma zęza, ktoś ma dziurę w bucie. Nie dostrzegają, że w ten sposób mogą komuś zrobić przykrość. Nastolatki ze względu na trudności w interakcjach społecznych nie posiadają przyjaciół ani bliskich kolegów. Bardzo często można się spotkać z określeniem dziwaków, bądź źle wychowanych. Często też są ofiarami manipulacji ze strony rówieśników. Do czasu zdiagnozowania dziecko może być odbierane przez rodziców, rówieśników, nauczycieli jako niegrzeczne czy złośliwe. Skutkiem takich zachowań może być doświadczanie krytyki, odrzucenia, braku akceptacji od strony środowiska.

Problemy w komunikacji słownej i pozawerbalnej

Słownictwo dzieci z zespołem Aspergera jest bogate i pełne dorosłych, naukowych określeń. Trudność sprawia im mowa w celu komunikacji. Zaburzenia można zauważyć w nieprawidłowej intonacji i wysokości głosu, w rozumieniu słów wieloznacznych oraz nadawaniu odpowiedniego znaczenia usłyszonym zwrotom. Problemem jest rozumienie przenośni, przysłów, związków frazeologicznych, które są interpretowane bardzo dokładnie. Trudność sprawia także rozumienie ironii i żartów. Dziecko nie potrafi zrozumieć kiedy powinno się odezwać, zabrać głos, przerywa innym w trakcie rozmowy. Kłopot pojawia się w sytuacji, gdy w rozmowie bierze udział kilka osób. Najlepiej dzieci z zespołem Aspergera czują się podczas rozmowy jeden na jeden. Nie posługują się gestami, występuje u nich sztywna mimika. Podczas komunikacji niewerbalnej nie potrafią odczytać postawy ciała, gestów, wyrazu twarzy.

Umiejętności poznawcze

Dzieci z zespołem Aspergera przeważnie mają wyższy lub w normie iloraz inteligencji. Posiadają bardzo dobrą pamięć mechaniczną (dotyczącą faktów), szeroki zasób wiedzy (nawiązującą do swojej dziedziny zainteresowań) i zdolności do przedmiotów ścisłych. Dzieci te przejawiają różne talenty (muzyczne, plastyczne). Słabiej wypada myślenie abstrakcyjne (wnioskowanie, wydawanie osądów), zdolność rozumienia oraz rozumienie sytuacji społecznych.

Problemy w koordynacji ruchowej

U znacznej większości dzieci z zespołem Aspergera występują problemy ze sprawnością ruchową, w wśród niej występują:

- zaburzenia równowagi,
- sztywny sposób poruszania się,
- występowanie współruchów polegających na udziale w określonym ruchu tych mięśni, które w danym ruchu nie powinny brać w ogóle udziału,
- zaburzenia rytmu i naśladowania ruchów podczas zabawy,
- obniżona sprawność manualna,
- trudności w pisaniu,
- trudności we współpracy podczas gier zespołowych.

Te pojawiające się trudności sprawiają, że w szkole dzieci z zespołem Aspergera nie są wybierane do żadnych gier zespołowych, do swoich drużyn. Problem też stanowią czynności samoobsługowe.

Zaburzenia sensoryczne

U dzieci z zespołem Aspergera często występuje nadwrażliwość na bodźce sensoryczne (dotyk, wzrok, słuch, smak, dotyk, zapach). Mają prawo reagować rozdrażnieniem, broniem przed dotykiem, zatykaniem uszu, unikaniem metek. Podczas zaburzeń sensorycznych często omijają określonych przypraw, warzyw, odmawiają szczególnych potraw. Zakres bodźców wizualnych czy słuchowych traktowanych za normę wśród społeczeństwa, może być dla dzieci z zespołem Aspergera odczuwany jako zbyt duży bądź zbyt mały.

Wskazówki dla nauczyciela

Wraz z nowym rokiem szkolnym, należy zapoznać ucznia ze szczegółowym rozmieszczeniem szkoły, pomieszczeń szkolnych. Nowe miejsca mogą powodować lęk i niepokój, dlatego warto je zminimalizować. Bardzo ważnym elementem jest zachowanie stałego schematu pracy (plan zajęć, daty kartkówek, spotkań klasowych, zakończenie projektów, termin przeczytania lektur itd.) Dzieci z zespołem Aspergera lepiej funkcjonują, jeśli jest zachowana stałość (te same sale, zajęcia prowadzone przez tych samych nauczycieli. Źle wpływają na nie niespodziewane, natychmiastowe zmiany. W momencie nowych zajęć, zmiany planu czy zmiany nauczyciela prowadzącego, terminu wycieczki, dodatkowych wyjść należy wcześniej poinformować ucznia. Taką zmianę dobrze przedstawić słownie, ale także pisemnie, formą obrazkową.

Sfera kontaktów i umiejętności społecznych:

- aktywizuj do pomocy koleżeńskich poprzez zachętę i nagradzanie,
- staraj się towarzyszyć podczas odpowiedniego doboru kolegów czy koleżanek, tak aby relacja ta wpływała pozytywnie na umiejętności społeczne, śmielszym nawiązywaniu relacji, a także minimalizowaniu stygmatyzacji dziecka,
- wspieraj i motywuj ucznia do zajęć grupowych wszelkiego rodzaju,
- ucz dziecko zwrotów inicjujących i podtrzymujących kontakty z rozmówcami,

- pomagaj w socjalizacji poprzez zachęcanie w różnych formach aktywności, kótek zainteresowań,
- wspieraj ucznia w sytuacji, gdy szuka pomocy, chce z kimś porozmawiać, nie wie jak się zachować, by wracał do konkretnej osoby,
- obserwuj i pomagaj podczas trudności w kontaktach społecznych, poprzez omówienie sytuacji, które wymagają poprawy i w jaki sposób można je ulepszyć, czy uniknąć,
- pracuj z dzieckiem nad odczytywaniem i rozumieniem emocji, wspierając się obrazkami, zdjęciami, nagraniami, historyjkami obrazkowymi odzwierciedlającymi gesty i mimikę twarzy,
- podczas zachowania niepożądanego, nie zadawaj pytań „Czemu to zrobiłeś?/Czemu tak postąpiłeś?”, staraj się opisać co się nie podobało w zachowaniu, opisz emocje oraz powiedz co oczekuje się w takiej sytuacji,
- w sytuacjach szczególnego napięcia emocjonalnego, zapewnij dziecku przestrzeń pozwalającą mu na wyłączenie stresu, zminimalizowania emocji poprzez bezpieczną przestrzeń, osobę przy której czuje się bezpiecznie,
- analizuj sytuacje zwiększające emocje (bodźce, osoby, reakcje, odrzucenie ze strony rówieśników),
- w sytuacji narastania emocji u dziecka, wycofaj się , pozwól mu się wyciszyć, ochłonać, relaksować,
- pokaż sposoby radzenia sobie z emocjami, stwórzcie kodeks akceptowanych sposobów reagowania na emocje,

Nadwrażliwość sensoryczna:

- unikaj dotykania dziecka nadwrażliwego na dotyk, zapewnij poszanowanie granic przez rówieśników,
- uczniowi wrażliwemu na hałas zapewnij spokojne miejsce, staraj się wyeliminować wszelkie głośne dźwięki, zapewnij stopery,
- minimalizuj wszystkie drażniące dźwięki,
- podczas nadwrażliwości zapachowej unikaj mocnych perfum, pozwól na wąchanie swojego ulubionego zapachu, materiału nasączonego tym zapachem,
- nie domagaj się, by dziecko jadło wszystkie posiłki, do niektórych produktów, potraw może mieć awersję,

Umiejętność komunikacji i rozumienie języka:

- zachęcaj dziecko do poszerzania słownictwa, szukania wyrazów bliskoznacznych, korzystania ze słownika,
- pomóż w zrozumieniu metafor i wyrazów wieloznacznych,
- wyjaśnij pojęcia abstrakcyjne,
- używaj prostych zwrotów i zdań, unikaj ironii, przenośni,
- staraj się dostosować zadania do możliwości ucznia,

- wyjaśniają informacją zwrotną gesty czy mimikę,

Koncentracja uwagi:

- zadбай, by w otoczeniu było jak najmniej bodźców rozpraszających, na stoliku powinny znajdować się tylko przedmioty potrzebne podczas zajęć,
- unikaj nadmiernych dekoracji gazetek, albo staraj się by były poza zasięgiem wzroku ucznia,
- w sytuacji braku reakcji, podejdź, powtórz polecenie w sposób prosty i jasny dla ucznia, sprawdź czy zrozumiał polecenie,
- mobilizuj ucznia, by w razie potrzeby prosił o powtórzenie, wyjaśnienie czy uproszczenie,
- w sytuacji, gdy uczeń ma trudność w wykonywaniu na lekcji zadań, podziel je na mniejsze partie, uwzględniając tzw. wieloetapy czy krótsze części,
- dostosuj pracę do możliwości psychofizycznych ucznia, zmniejsz ilość zadań, jeśli wymaga tego tempo pracy ucznia, wówczas wydłuż czas,
- monitoruj, by uczeń zapisał sobie w zeszytce, kalendarzu terminy sprawdzianów, prac klasowych, przyniesienia niezbędnych przedmiotów na lekcje,
- doceniaj ucznia za każde osiągnięcie, stosuj pochwały,
- wykorzystuj mocne strony w celu podniesienia samooceny czy motywacji do nauki.

Zapobieganie przemocy wobec dziecka z zespołem Aspergera:

Istotnym elementem jest rozpoznawanie i ochrona dziecka przed różnymi formami przemocy (emocjonalnej, fizycznej) ze strony innych uczniów. Odmienność zachowań ucznia jest łatwo rozpoznawalne przez rówieśników i może być używane jako manipulacja, wyśmiewanie i prowokowanie.

Zdarzenia te stwarzają miejsce do pracy wychowawczej z młodzieżą w celu przeciwdziałania różnym formom przemocy. Dzięki temu modelujemy postawy tolerancji, wspierania osób przejawiających różnorodne problemy, uwrażliwiania na każdą „inność” drugiego człowieka. Ważny aspekt odgrywa tutaj kształtowanie zachowań przez dorosłych.

Zadaniem nauczyciela jest obserwowanie czy dziecko z zespołem Aspergera nie jest izolowane bądź odrzucane ze strony rówieśników. Jeśli zaobserwuje takie sytuacje, rolę nauczyciela jest stopniowe integrowanie klasy, np. poprzez przydzielanie losowe grup do określonych zadań, a także danie możliwości uczniowi do prezentacji swoich zainteresowań czy mocnych stron na forum klasy.

Współpraca z rodzicami dziecka

Współpraca z rodzicami jest niezwykle istotna w opiece i edukacji dziecka z zespołem Aspergera. Dobra współpraca wpływa korzystnie na proces edukacyjny oraz funkcjonowanie dziecka z zespołem Aspergera w klasie i w środowisku szkolnym. Współpraca z rodzicami dziecka jest o tyle ważna, by ustalić obszary funkcjonowania dziecka wymagające pracy i wsparcia. Istotnym elementem jest przestrzeganie i egzekwowanie takich samych zasad zarówno w szkole jak i w domu. W celu wzmocnienia zachowania bądź dążenia do zachowania pożądanego, pomocne mogą się okazać techniki żetonowe (za pozytywne zachowanie jest nagradzane pochwałami i określonymi nagrodami). W celu osiągnięcia pewnych zmian w zachowaniu, należy pamiętać o metodzie tzw. małych kroków, aczkolwiek stosowanie metod wspierających może być konieczne przez kilka lat. Wskazane jest określenie częstotliwości spotkań z rodzicami, wychowawcą, pedagogiem szkolnym w celu oceny postępów, trudności i planowania dalszych działań względem dziecka. Rodzicom należy przekazywać pozytywne zachowania i postępy, a nie tylko trudności.

Opracowała mgr Paulina Drewek

Literatura:

Autyzm i zespół Aspergera, (2005), red. U. Frith, PZWL, Warszawa.

Komender J., Jagielska G., Bryńska A. (2009), Autyzm i zespół Aspergera, PZWL, Warszawa.

Pisula E. (2010), Autyzm — przyczyny, symptomy, terapia, Wyd. Harmonia, Gdańsk.